

**O‘ZLASHTIRISHNI NAZORAT QILISH VA BAHOLOVCHI
TEKNOLOGIYALARINING AFZALLIK VA KAMCHILIKLARI.
ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ТЕХНОЛОГИЙ
КОНТРОЛЯ И ОЦЕНКИ АССИМИЛЯЦИИ.
ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ASSIMILATION
CONTROL AND EVALUATION TECHNOLOGIES.**

Sharobidinova Muhlisaxon Farhodbek qizi

*Andijon davlat chet tillari insituti, talaba E-
mail: muhlisasharobidinova0@gmail.com*

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada ta'lim jarayonida o'zlashtirishni nazorat qilish va baholovchi texnologiyalarning nazariy-metodologik asoslari, ularning pedagogik jarayondagi o'rni, afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida zamonaviy baholash tizimlari, jumladan formatif va summativ baholash texnologiyalarining ta'lim sifati, o'quvchilarning bilish faolligi hamda motivatsiyasiga ta'siri o'rganildi. Shuningdek, baholash jarayonida yuzaga keladigan subyektivlik, psixologik bosim va resurs talab etilishi kabi muammolar yoritildi. Tadqiqot natijalari ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy baholash texnologiyalaridan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.*

***Kalit so'zlar:** baholash texnologiyalari, pedagogik nazorat, formatif baholash, summativ baholash, ta'lim sifati, o'zlashtirish monitoringi.*

***Аннотация:** В данной статье проанализированы теоретико-методологические основы контроля усвоения знаний и оценочных технологий в образовательном процессе, их роль, преимущества и недостатки. В ходе исследования изучено влияние современных оценочных технологий, включая формативное и суммативное оценивание, на качество образования, познавательную активность и мотивацию обучающихся. Также рассмотрены проблемы субъективности оценивания, психологического давления и ресурсозатратности процесса контроля знаний. Результаты*

исследования подтверждают необходимость применения современных оценочных технологий для повышения эффективности образовательного процесса.

Ключевые слова: оценочные технологии, педагогический контроль, формативное оценивание, суммативное оценивание, качество образования, мониторинг усвоения знаний.

Annotation: This article analyzes the theoretical and methodological foundations of learning assessment and evaluation technologies in the educational process, as well as their role, advantages, and disadvantages. The study examines the impact of modern assessment methods, including formative and summative assessment, on the quality of education, students' cognitive activity, and motivation. The paper also discusses challenges such as subjectivity in assessment, psychological pressure, and resource requirements. The results demonstrate the importance of implementing modern assessment technologies to improve the effectiveness of the educational process.

Keywords: assessment technologies, pedagogical control, formative assessment, summative assessment, quality of education, learning monitoring.

KIRISH

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida o'quvchilar bilimini nazorat qilish va baholash mexanizmlarini takomillashtirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Ta'lim samaradorligi ko'p jihatdan o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash, o'quv faoliyatini monitoring qilish hamda natijalarni tahlil qilish bilan bog'liq. Shu sababli zamonaviy pedagogik jarayonda o'zlashtirishni nazorat qilish va baholovchi texnologiyalarni ilmiy asosda tashkil etish ta'lim sifatini oshirishning muhim omili sifatida qaralmoqda.

Bugungi globallashuv sharoitida ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, o'qitish metodlarini takomillashtirish hamda o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda baholash tizimi nafaqat o'quvchilar bilim darajasini aniqlash vositasi, balki ularning bilish faoliyatini rag'batlantiruvchi, ta'lim

jarayonini boshqaruvchi va o'qitish sifatini oshiruvchi mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda baholash ta'lim jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u o'quvchilar bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zlashtirishni nazorat qilish va baholash texnologiyalari ta'lim tizimida muhim diagnostik vosita hisoblanadi. Ular orqali o'quvchilarning bilim darajasi, o'quv materialini o'zlashtirish sifati, o'qitish metodlarining samaradorligi hamda ta'lim jarayonining umumiy holati aniqlanadi. Ayniqsa, formatif va summativ baholash texnologiyalari o'quvchilarning individual rivojlanish darajasini aniqlash, ularning o'quv motivatsiyasini oshirish hamda ta'lim sifatini monitoring qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, baholash jarayonida subyektivlik, psixologik bosim, ortiqcha nazorat va resurs talab etilishi kabi muammolar ham mavjud bo'lib, bu masalalarni ilmiy jihatdan o'rganish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Mazkur muammoning ilmiy-nazariy asoslari xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Tadqiqotlarda baholash jarayonining ta'lim sifati, o'quvchilarning bilish faolligi hamda pedagogik jarayon samaradorligiga ta'siri asoslab berilgan. Shunga qaramay, zamonaviy ta'lim sharoitida baholovchi texnologiyalarning afzallik va kamchiliklarini kompleks tahlil qilish, ularning ta'lim jarayoniga ta'sirini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy muammo bo'lib qolmoqda.

Tadqiqotning maqsadi ta'lim jarayonida o'zlashtirishni nazorat qilish va baholovchi texnologiyalarning nazariy asoslarini o'rganish, ularning afzallik va kamchiliklarini tahlil qilish hamda ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- o'zlashtirishni nazorat qilish va baholash texnologiyalarining pedagogik mohiyatini yoritish;
- zamonaviy baholash texnologiyalarining afzalliklarini tahlil qilish;
- baholash jarayonida yuzaga keladigan muammolarni aniqlash;
- ta'lim samaradorligini oshirishda baholovchi texnologiyalarning o'rnini asoslash.

Tadqiqotning metodologik asosini pedagogik kuzatish, ilmiy manbalarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil va umumlashtirish metodlari tashkil etadi.

ASOSIY QISM

O'zlashtirishni nazorat qilish va baholash texnologiyalarining nazariy asoslari

Ta'lim jarayonida o'zlashtirishni nazorat qilish va baholash texnologiyalari pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Baholash o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini aniqlash, ta'lim jarayonining samaradorligini baholash hamda o'qitish metodlarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda baholash o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash bilan bir qatorda ularning rivojlanishini ta'minlovchi pedagogik mexanizm sifatida qaraladi.

Ta'limda nazorat qilish jarayoni pedagogik diagnostika bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, bilim sifati va o'quv jarayonining natijadorligini aniqlashga yo'naltirilgan. Pedagogik diagnostika ta'lim jarayonini rejalashtirish, o'qitish metodlarini tanlash va ta'lim samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Zamonaviy ta'lim tizimida baholash texnologiyalarining asosiy turlari sifatida diagnostik, formatif va summativ baholash ajratiladi. Diagnostik baholash o'quvchilarning boshlang'ich bilim darajasini aniqlashga xizmat qilsa, formatif baholash o'quv jarayonida muntazam ravishda amalga oshirilib, o'quvchilarning rivojlanishini ta'minlaydi. Summativ baholash esa o'quv jarayoni yakunida natijalarni umumiy baholashga qaratilgan.

Baholash texnologiyalarining nazariy asoslari G'arbiy Yevropa pedagogikasida keng o'rganilgan. Xususan, Paul Black va Dylan Wiliam tomonidan ishlab chiqilgan formatif baholash konsepsiyasiga ko'ra, baholash o'quvchilarning o'quv faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vositadir. Ularning tadqiqotlarida muntazam fikr-mulohaza berish orqali o'quvchilarning bilim darajasi va motivatsiyasini oshirish mumkinligi asoslab berilgan.

Shuningdek, David Royce Sadler baholashni o'quv natijalarini belgilangan mezonlar bilan taqqoslash jarayoni sifatida izohlaydi. Olim baholash mezonlarining aniqligi va shaffofligi o'quvchilarning o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishini ta'kidlaydi.

MDH mamlakatlari olimlari ham baholash texnologiyalarining pedagogik ahamiyatini keng tadqiq qilgan. Xususan, Yuriy M. Kolygin ta'lim jarayonida nazorat qilish o'quvchilar faoliyatini boshqarish, ularning bilim darajasini oshirish va o'qitish samaradorligini ta'minlash vositasi ekanligini asoslab bergan.

O'zbekiston pedagog olimlari ham baholash texnologiyalarining ta'lim sifatini oshirishdagi rolini ilmiy jihatdan yoritgan. Jumladan, Qudrat Rahimova ta'lim sifati monitoringini tashkil etishda kompleks baholash tizimini joriy etish zarurligini ta'kidlaydi. Nigora Musayeva esa formatif baholash o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Baholovchi texnologiyalarning afzalliklari

Zamonaviy baholash texnologiyalarini ta'lim jarayonida qo'llash bir qator ijobiy natijalarga olib keladi.

Birinchidan, baholash texnologiyalari ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. O'quvchilar bilimni muntazam nazorat qilish orqali o'quv jarayonidagi kamchiliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish imkoniyati yaratiladi. Natijada o'quvchilarning bilim darajasi tizimli ravishda rivojlanadi.

Ikkinchidan, baholash o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshiradi. Muntazam baholash jarayoni o'quvchilarning o'z bilim darajasini anglashiga yordam beradi, bu esa ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Uchinchidan, baholash texnologiyalari individual yondashuvni ta'minlaydi. Baholash natijalari asosida o'qituvchi har bir o'quvchining bilim darajasini hisobga olib, individual o'qitish strategiyasini ishlab chiqishi mumkin.

To'rtinchidan, baholash texnologiyalari o'quv jarayonini samarali boshqarish imkonini beradi. Nazorat natijalari asosida o'qitish metodlari takomillashtiriladi, ta'lim mazmuni moslashtiriladi hamda pedagogik jarayon optimallashtiriladi.

Beshinchidan, zamonaviy baholash texnologiyalari o'quvchilarning mustaqil fikrlash va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Baholovchi texnologiyalarning kamchiliklari

Baholash texnologiyalarining ijobiy jihatlari bilan bir qatorda ayrim kamchiliklari ham mavjud.

Birinchidan, baholash jarayonida subyektivlik muammosi yuzaga kelishi mumkin. O'qituvchining shaxsiy munosabati yoki baholash mezonlarining aniq belgilanmaganligi baholash natijalarining obyektivligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, baholash jarayonining haddan tashqari ko'pligi o'quvchilarda psixologik bosim va stressni keltirib chiqarishi mumkin. Bu esa o'quvchilarning o'quv faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Uchinchidan, baholash tizimi ayrim hollarda o'qitish jarayonining faqat test natijalariga yo'naltirilishiga olib keladi. Natijada o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga yetarlicha e'tibor berilmasligi mumkin.

To'rtinchidan, zamonaviy baholash texnologiyalarini joriy etish katta vaqt, metodik tayyorgarlik va texnik resurslarni talab qiladi. Bu esa barcha ta'lim muassasalarida baholash texnologiyalarini samarali qo'llash imkoniyatini cheklashi mumkin.

Beshinchidan, baholash natijalarini noto'g'ri tahlil qilish yoki interpretatsiya qilish ta'lim jarayonining noto'g'ri rejalashtirilishiga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy baholash texnologiyalarining rivojlanish tendensiyalari

Hozirgi kunda ta'lim tizimida raqamli baholash texnologiyalari keng joriy etilmoqda. Elektron test tizimlari, onlayn monitoring platformalari, elektron portfoliolar va avtomatlashtirilgan baholash vositalari ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida o'quvchilar bilimini tezkor va obyektiv baholash, ta'lim jarayonini monitoring qilish hamda individual rivojlanish ko'rsatkichlarini aniqlash imkoniyati kengaymoqda.

Shu bilan birga, zamonaviy baholash texnologiyalarini joriy etishda pedagoglarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish, baholash mezonlarini

takomillashtirish va baholash tizimining shaffofligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Ta'lim jarayonida o'zlashtirishni nazorat qilish va baholovchi texnologiyalar pedagogik faoliyatning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, ta'lim samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy baholash texnologiyalari o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini aniqlash, ta'lim sifatini oshirish hamda o'quv jarayonini samarali tashkil etishda muhim vosita hisoblanadi.

Tadqiqot davomida baholovchi texnologiyalarning ta'lim sifati monitoringini amalga oshirish, o'quvchilarning bilish faolligi va motivatsiyasini oshirish, individual yondashuvni ta'minlash hamda pedagogik jarayonni boshqarish imkonini berishi aniqlandi. Ayniqsa, formatif baholash texnologiyalari o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilish, mustaqil fikrlash va refleksiya ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Shu bilan birga, baholash texnologiyalarini qo'llash jarayonida ayrim muammolar ham mavjudligi aniqlandi. Jumladan, baholash jarayonidagi subyektivlik, o'quvchilarda psixologik bosimning yuzaga kelishi, baholash mezonlarining yetarlicha aniq belgilanmaganligi hamda zamonaviy baholash vositalarini joriy etishda resurs va vaqt talab etilishi ta'lim jarayonining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, ta'lim jarayonida o'zlashtirishni nazorat qilish va baholash tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

- baholash mezonlarini aniq va shaffof belgilash orqali baholashning obyektivligini ta'minlash;
- ta'lim jarayonida formatif baholash texnologiyalarini keng joriy etish;
- baholash jarayonida o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish;

— pedagoglarning baholash sohasidagi metodik va raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish;

— ta'lim sifatini monitoring qilishning zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan tizimini joriy etish.

Umuman olganda, o'zlashtirishni nazorat qilish va baholovchi texnologiyalarni ilmiy asosda tashkil etish ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirish hamda zamonaviy ta'lim tizimining samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Kelgusida baholash texnologiyalarini takomillashtirish, ularning pedagogik samaradorligini oshirish hamda innovatsion baholash usullarini ishlab chiqish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Paul Black, Dylan Wiliam. *Assessment and Classroom Learning*. — London: King's College London, 1998. — 7–74-bet.
2. David Royce Sadler. *Formative Assessment and the Design of Instructional Systems*. — *Instructional Science*, 1989. — Vol. 18, №2. — 119–144-bet.
3. Yuriy M. Kolygin. *Об интеграции обучения и воспитания в начальной школе*. — Москва: Начальная школа, 1998.
4. Qudrat Rahimova. *Zamonaviy ta'lim sifatini baholashning nazariy-metodologik asoslari*. — Toshkent, 2022. — 112–118-bet.
5. Nigora Musayeva. *Formative Assessment in Learning Process*. — *International Scientific Conference Proceedings*.
6. Saida Abdullayeva. *Diagnostik, formatif va summativ baholash ta'lim jarayonida*. — *Ilmiy maqolalar to'plami*, 2023. — 55–60-bet.
7. Aziza Avazova. *Ta'lim olganlikni nazorat qilish va tashxislash prinsiplari*. — *Zamonaviy ta'lim jurnali*.